

સંઘ જાહેર સેવા આયોગ (UPSC) તથા ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ (GPSC)
આયોજિત મુખ્ય લેખિત પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી

દ્વિતીય લાઈવ બુક આવૃત્તિ

લોકસેવામાં નીતિશાસ્ત્ર

ETHICS IN PUBLIC SERVICES

QR કોર્સ સાથે લાઈવ બુક

1 મહિનાનો લાઈવ કોર્સ બુક સાથે ફ્રી

લેખન, સંપાદન અને વીડિયો લેક્ચર્સ
માધવ ધોળકિયા

લોકસેવામાં નીતિશાસ્ત્ર

TIME BOOK

દ્વિતીય આવૃત્તિની વિશેષતાઓ

- ❁ QR કોડ, એપ્લિકેશન અને વીડિઓ ટેકનોલોજીની મદદથી અદ્યતન લાઈવ બુક
- ❁ ૬૫થી વધુ વીડિયો લેક્ચર્સ દ્વારા ટોપિક અંગે માર્ગદર્શન
- ❁ નીતિશાસ્ત્ર વિષય અંગે ગુજરાતી ભાષામાં સર્વશ્રેષ્ઠ કન્ટેન્ટ
- ❁ અદ્યતન અભ્યાસક્રમ આધારિત તમામ મુદ્દાઓનો સમાવેશ
- ❁ ઉદાહરણ, ચાર્ટ, નિષ્કર્ષ સહિત સરળ લેખન
- ❁ નવા ઉમેરાયેલા મુદ્દાઓ અને અદ્યતન માહિતીઓ
- ❁ ૩૫થી વધુ સમાધાન સહિતની કેસ સ્ટડીનો સમાવેશ
- ❁ અમૂર્ત મુદ્દાઓના અવતરણોનો સમાવેશ
- ❁ મુદ્દાઓના શીર્ષક ગુજરાતી અને અંગ્રેજી બંને ભાષામાં
- ❁ વાંચનમાં સરળતા માટે ઉત્કૃષ્ટ ડિઝાઈનિંગ
- ❁ સર્વશ્રેષ્ઠ ગુણવત્તાનું પ્રિન્ટિંગ અને પેપર

અનુક્રમણિકા

ક્રમ	પ્રકરણ	પૃષ્ઠાંક
1	નીતિશાસ્ત્ર પાયાનો ખ્યાલ	1
2	માનવ વ્યવહારો પર નીતિશાસ્ત્રની અસર	37
3	અભિરુચિ	67
4	માનવમૂલ્યો તથા મૂલ્યનિર્માણ	97
5	જાહેર સેવાઓમાં સત્યનિષ્ઠા અને જવાબદેહીતા	117
6	મહત્ત્વના મૂલ્યો	139
7	શાસનમાં સત્યનિષ્ઠા અને ઉત્તરદાયિત્વ સ્થાપવાના પ્રયાસો	185
8	વલણ (અભિવૃત્તિ)	207
9	વલણમાં પરિવર્તન સમજાવટ અને સામાજિક પ્રભાવ	235
10	નૈતિક અને રાજનૈતિક વલણ	249
11	ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તા	261
12	લોકસેવામાં નીતિશાસ્ત્ર સામે પડકારો	283
13	ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અંગે સંસ્થાકીય માળખું	295
14	નીતિશાસ્ત્રના વિવિધ પરિમાણો અને શાખાઓ	317
15	વિવિધ નીતિશાસ્ત્રીય દર્શન	337
16	નીતિશાસ્ત્ર સંબંધિત મુદ્દાઓ	381
17	કેસ સ્ટડી	405

1. નીતિશાસ્ત્ર પાયાનો ખ્યાલ

- * વ્યાખ્યા (નીતિશાસ્ત્ર શું છે?)
- * શું નીતિશાસ્ત્ર નથી?
- * ધર્મનો નીતિશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ
- * ધર્મ નિરપેક્ષ નૈતિકતા અને ધાર્મિક નૈતિકતા
- * સમાજ અને સાંસ્કૃતિક માન્યતાઓનો નીતિશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ
- * કાયદાઓનો નીતિશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ
- * બંધારણીય નૈતિકતાનો સિદ્ધાંત
- * નીતિશાસ્ત્રના નિર્ધારકો અને સાર
- * નીતિશાસ્ત્રની પ્રકૃતિ
- * નીતિશાસ્ત્ર પર અસર કરતાં પરિબલો
- * નૈતિક માપદંડો અને લક્ષ્યો
- * નીતિશાસ્ત્રનું મહત્ત્વ
- * નીતિશાસ્ત્રની પદ્ધતિઓ
- * નીતિશાસ્ત્ર માનાંકોના સ્ત્રોત
- * નૈતિકતા
- * નૈતિકતાના સ્ત્રોતો અને વિકાસ
- * નીતિશાસ્ત્ર અને નૈતિકતા વચ્ચેનો તફાવત
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

નીતિશાસ્ત્ર પાયાનો ખ્યાલ

ETHICS BASIC CONCEPT

વ્યાખ્યા (નીતિશાસ્ત્ર શું છે)

DEFINITION (WHAT IS ETHICS)

નીતિશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા અનેક રીતે કરવામાં આવી છે. નીતિશાસ્ત્રને વ્યાખ્યાયિત કરવાનો હેતુ વિષયને સંપૂર્ણ અર્થમાં સમજવાનો છે. આપણે તેની તમામ મહત્વની વ્યાખ્યાઓની ચર્ચા કરીશું જેમાં આપણો હેતુ વિષયની વ્યાપક જાણકારી મેળવવાનો તથા મહત્વના નૈતિક પ્રશ્નોનો જવાબ મેળવવાનો રહેશે. નીતિશાસ્ત્ર અથવા નૈતિક તત્ત્વજ્ઞાન એ તત્ત્વજ્ઞાન (Philosophy) વિષયની શાખા છે. માણસના સામાજિકીકરણની શરૂઆત સાથે નીતિશાસ્ત્રની જરૂરિયાત ઊભી થઈ, પરંતુ તેનો વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણથી અભ્યાસ કરવાની શરૂઆત શાસ્ત્રીય ગ્રીકકાળથી થઈ હતી.

નીતિશાસ્ત્ર માટે અંગ્રેજી ભાષામાં શબ્દ 'Ethics' છે. જેની ઉત્પત્તિ ગ્રીક શબ્દ 'Ethikos' એટલે કે પરંપરાનો વ્યવસ્થિત અભ્યાસ એવો થતો. 'Ethicos' ગ્રીક શબ્દ 'Ethos'માંથી બન્યો છે જેનો અર્થ પરંપરા કે ચરિત્ર એવો થાય છે.

એક વ્યાખ્યા મુજબ “નીતિશાસ્ત્ર માનવસમાજના રીતરિવાજો, પરંપરાઓ તથા માનવીની આદતોનું આયોજનપૂર્વકનું અધ્યયન છે.” તો એક અન્ય વ્યાખ્યા મુજબ “સમાજ શેનો સ્વીકાર કરે અને શેનો અસ્વીકાર કરે તેનો અભ્યાસ કરતું શાસ્ત્ર એટલે નીતિશાસ્ત્ર.” બ્રિટિશ દર્શનશાસ્ત્રી વિલિયમ લિલી મુજબ “નીતિશાસ્ત્ર વ્યક્તિનાં કાર્યોને ઉચિત તથા અનુચિત દર્શાવતા માપદંડોનો અભ્યાસ કરતું શાસ્ત્ર છે.” જ્યારે બ્રિટિશ ફિલોસોફર જહોન સ્ટુઅર્ટ મેકેન્ઝી અનુસાર “નીતિશાસ્ત્ર માનવવ્યવહારમાં શું યોગ્ય અથવા ખોટું છે તેનો અભ્યાસ કરતું શાસ્ત્ર છે.”

DEMO
COPY

ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ પરથી અગાઉની પરીક્ષામાં પૂછાયેલ પ્રશ્નો

1. “ખોટા કૃત્યોની સજા માટે શિક્ષાત્મક નિયમો હોવા જોઈએ, પરંતુ ધ્યેય એક એવાં સમાજના નિર્માણ કરવાનો હોવો જોઈએ કે જેની સંસ્કૃતિ ખોટા કૃત્યોથી દૂર રહે.” વિધાનનું વિવેચનાત્મક મૂલ્યાંકન કરો. (૫૦ ગુણ – નિબંધ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૧૭)
2. શું સંસ્કૃતિને, સામાજિક-ધાર્મિક મૂલ્યો અને પ્રથાઓના સ્વરૂપમાં અપનાવી લેવી જોઈએ કે તેનું કાયદા અને/અથવા ન્યાયિક નિર્ણયોના સ્વરૂપમાં લાદવામાં આવવી જોઈએ? ઉદાહરણો સહિત વિવેચનાત્મક મૂલ્યાંકન કરો. (૫૦ ગુણ – નિબંધ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૧૮)
3. શું કાયદા દ્વારા નૈતિક મૂલ્યો લાગુ કરી શકાય? વિવેચનાત્મક મૂલ્યાંકન કરો. (૫ ગુણ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૧૮)
4. કાયદો અને નીતિશાસ્ત્ર વચ્ચેનો તફાવત સંક્ષિપ્તમાં સમજાવો. (૪ ગુણ) (નાયબ સેક્સન અધિકારી – નાયબ મામલતદાર મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૧૮)
5. ભારતીય સમાજમાં નૈતિક મૂલ્યો અને સારી આદતોને ઠસવવા માટે સામાજિક બહિષ્કાર અને સજાની ઉપયોગિતા બાબતે આપના મંતવ્યોને સમજાવો. (૧૦ ગુણ) (પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૧૮)
6. સમાજમાં રહેતા વ્યક્તિઓના નૈતિક ધોરણો સમાજના કાયદાની રચનાનો પાથો બનાવે છે? (૪ ગુણ) (નાયબ સેક્સન અધિકારી – નાયબ મામલતદાર મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૨૧)
7. શું કાયદો સમાજમાં મૂલ્યો અને નૈતિકતાનો અમલ કરાવી શકે? (૧૦ ગુણ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૨૧)
8. નૈતિક મૂલ્યો પ્રત્યે ઉદાસીન રહેવું એ અનૈતિક નથી. ટીપ્પણી કરો (૧૦ ગુણ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૨૨)
9. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે, રાજનીતિ અને નીતિશાસ્ત્ર એક સમાપ્ત વર્ણવવાની શક્યતા નથી. - તમારો અભિપ્રાય આપો. (૧૦ ગુણ) (વહીવટી અને મૂલ્કી સેવાઓ વર્ગ ૧/૨ મુખ્ય પરીક્ષા, ૨૦૨૨)

**DEMO
COPY**

2. માનવ વ્યવહારો પર નીતિશાસ્ત્રની અસર

- * માનવીય કાર્યો પર અસર
- * થોમસ એક્વિનાસ દ્વારા માનવીય કાર્યના કારકો
- * જોરેમી બેન્થમ દ્વારા માનવવ્યવહારો પર નીતિશાસ્ત્રનું માપન
- * જાહેર સંબંધોમાં નીતિશાસ્ત્ર
- * ખાનગી / વ્યક્તિગત સંબંધોમાં નીતિશાસ્ત્ર
- * વ્યક્તિગત અને વ્યવસાયિક નૈતિકતા
- * હિત સંઘર્ષ
- * નૈતિક દુર્વિધા
- * લોક પ્રશાસનમાં નૈતિક દુર્વિધા
- * નૈતિક ચિંતા
- * વિવેકનો સંકટ / અંતઃકરણની કટોકટી
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

પ્રકરણ - ૨

માનવ વ્યવહારો પર નીતિશાસ્ત્રની અસર

IMPACT OF ETHICS IN HUMAN BEHAVIOURS

માનવીય કાર્યો પર અસર

IMPACT ON HUMAN ACTIONS

અગાઉ ચર્ચા કરી તે મુજબ, નીતિશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો માત્ર મનુષ્યના સ્વૈચ્છિક કાર્યો પર લાગુ પડે છે. એવા કાર્યો કે જે મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છાથી, સજ્ઞાનતાથી તથા તમામ વિકલ્પોની હાજરીમાં જે વિકલ્પ પસંદ કરે તે નિર્ણયને નીતિશાસ્ત્રના માનાંકો વડે ઉચિત કે અનુચિત ગણી શકાય. કોઈ પણ વ્યક્તિના સ્વૈચ્છિક કાર્યો વડે તેની નૈતિકતા પ્રદર્શિત થાય છે અને કોઈ પણ વ્યક્તિની નૈતિકતાનો આધાર મૂલ્યો પર રહેલો છે. આમ મૂલ્યો ચરિત્રને પ્રદર્શિત કરે છે.

વિકલ્પ, જ્ઞાનની હાજરી અને સ્વેચ્છા વિપરીત મનુષ્યના કાર્યો અંગે સંત થોમસ એક્વિનાસે સાત અલગ અલગ કારકો દર્શાવ્યા છે. જેમાં અજ્ઞાનતા, ભય, જોશ, હિંસા, આદત, સ્વભાવ અને માનસિક અસ્થિરતા સામેલ છે.

નીતિશાસ્ત્રના અભ્યાસનો મૂળ હેતુ વ્યક્તિને ઉચિત ચરિત્ર અપનાવી સારાં મૂલ્યો ધારણ કરવાનો અને નૈતિક સમાજની સ્થાપના કરવાનો છે. અહીં તેના પરમ લક્ષ્યો જુદાં જુદાં હોઈ શકે, જેમકે તે ઉપયોગિતાવાદ કે સુખવાદ હોઈ શકે અથવા સામાન્ય હિત હોઈ શકે. નિષ્પક્ષતા કે ન્યાયની સ્થાપના હોઈ શકે કે અધિકારોની આપૂર્તિ હોઈ શકે છે.

પ્રાચીન સમયમાં નૈતિક સમાજની રચના કરવા માટે ધર્મ એક આધારભૂત સ્તંભ હતો. મનુષ્યો પોતાનાં કર્મો પોતાની ધાર્મિક અને સામાજિક માન્યતાઓના આધારે નિર્ધારિત કરી શકે. ધર્મ અને સામાજિક-સાંસ્કૃતિક માન્યતાઓ વ્યક્તિને સ્વૈચ્છિક રીતે સમાજના નીતિશાસ્ત્રના માનાંકોનું પાલન કરાવે છે. જ્યારે આગળ જતાં સમાજમાં નીતિશાસ્ત્રની રચના કરવામાં આવી. કાયદાનો પણ મૂળભૂત હેતુ વ્યક્તિને નૈતિક આચરણ કરેલું

DEMO
COPY

ઉદાહરણો

ભારતમાં વકીલો માટે વ્યવસાયિક નૈતિકતાનું પાલન કરવા એડવોકેટ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ સાથે વિવિધ આચરણ સંહિતાઓ જેવી કે; બાર કાઉન્સિલ ઑફ ઇન્ડિયા રૂલ્સ, લોયર્સ ડ્યૂટી ટોઅર્સ કોર્ટ, લોયર્સ ડ્યૂટી ટોઅર્સ ક્લાયન્ટ, લોયર્સ ડ્યૂટી ટોઅર્સ ઓપોનન્ટ્સ, લોયર્સ ડ્યૂટી ટોઅર્સ કલીઝ વગેરેની રચના કરવામાં આવી છે.

‘હિપ્પોક્રેટિક સોગંદ’ (Hippocratic Oath) એ ડૉક્ટર માટે વ્યવસાયિક નૈતિકતા માટે સોનેરી વાક્ય તરીકે કાર્ય કરે છે. આ ઉપરાંત ભારતમાં મેડિકલ કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો તેમના માટે આચરણ સંહિતાનું કાર્ય કરે છે.

વ્યક્તિગત નૈતિકતા અને વ્યવસાયિક નૈતિકતા વચ્ચેના તફાવતો

વિષય	વ્યક્તિગત નૈતિકતા	વ્યવસાયિક નૈતિકતા
ક્ષેત્ર	વ્યક્તિગત સંબંધો	વ્યવસાયિક સંગઠનો
અસરકારક મૂલ્યો	ભાવનાત્મક અને સામાજિક મૂલ્યો	સંગઠનાત્મક અને સામાજિક મૂલ્યો
અમલીકરણ	વ્યક્તિ પોતાના ચરિત્રના આધારે	સંગઠન દ્વારા નૈતિક કે આચરણ સંહિતાના આધારે
આચરણ સંહિતા	હોતી નથી	મોટાભાગે હોય છે
પાલન ન કરે તો	પ્રતિષ્ઠા ગુમાવી શકે અથવા દુઃખ અનુભવી શકે	શિક્ષા અને દંડની જોગવાઈ
પાલન કરવા પર	સંબંધોમાં સુધાર, પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્તિ અને પ્રસન્ન જીવન	પ્રોત્સાહનની જોગવાઈઓ
ઉદાહરણ	ગાંધીજી દ્વારા અહિંસાના મૂલ્યો	લોકસેવક માટે આચરણના નિયમો

**DEMO
COPY**

વિવેકનો સંકટ / અંતઃકરણની કટોકટી

CRISIS OF CONSCIENCE

વિવેકનો સંકટ એ એવી પરિસ્થિતિ છે જ્યારે લોકો સાચા અને ખોટા વચ્ચે મૂંઝવણમાં હોય છે. લોકો ઘણીવાર તેમની ક્રિયાઓ વિશે ચિંતા કરે છે જે આવી પરિસ્થિતિઓમાં અન્યાયી અથવા નૈતિક રીતે ખોટા થઈ શકે છે. આ પરિસ્થિતિ એવા નૈતિક સિદ્ધાંતોને કારણે ઊભી થાય છે જે અંદરના વ્યક્તિના ઊંડા મૂળમાં છે, જેમાં સ્વ-મૂલ્યાંકન અને આત્મનિરીક્ષણનો સમાવેશ હોય છે. વધુમાં વ્યક્તિની પોતાની જાતને દોષ આપવાની આ લાગણી ખેદ અને અન્ય લાગણીઓ તરફ દોરી જાય છે.

ઘણા દાર્શનિક, ધાર્મિક અને માનસિક વિષયો એ આ પરિસ્થિતિને વ્યાખ્યાયિત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જો કે, આ બધામાં નીચે મુજબના કેટલાક વિશિષ્ટ પાસાઓનો સમાવેશ થાય છે:

- પ્રથમ, વિવેક (અંતઃકરણ) એ અમુક આલેખિત મૂલ્યો અને નૈતિક સિદ્ધાંતો છે, જેમાં વિવિધ પરિસ્થિતિઓમાં સ્વ-પ્રતિષ્ઠાનો સમાવેશ થાય છે. આ અંતરાત્મા સામે ઊભા રહેવાની નૈતિક સ્વ-પ્રતિષ્ઠાનો વિરોધ કરવાનો ઉલ્લેખ કરે છે.
- બીજા પાસા મુજબ, વ્યક્તિની અંતરાત્મા નૈતિક સત્યને પારખવાની ક્ષમતાનું નિરૂપણ કરે છે.
- ત્રીજું, તેમાં સ્વ-ઈચ્છા અને ક્રિયાઓની મૂલ્યાંકનનો સમાવેશ થાય છે, જેથી ખેદ, અપરાધ અને શરમ જેવી લાગણીઓ બહાર આવે છે.

વિવેકના સંકટનું અર્થઘટન

- વિવેકનો સંકટ એ એવો સમય છે જ્યારે વ્યક્તિ તેની અથવા તેણીની ક્રિયા નૈતિક રીતે યોગ્ય છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે ગંભીર મુશ્કેલીનો સામનો કરે છે.
- સાચા અને ખોટા વચ્ચેની પસંદગી કરતી વખતે આ અટકળો સિવાય, આ પરિસ્થિતિ ભૂતકાળની તપાસમાં કામ કરી શકે છે. તે ત્યારે થાય છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કંઈક નૈતિક રીતે અન્યાયી અથવા ખોટું કરવાના વિચારને કારણે કેટલીક શિક્ષાત્મક લાગણીઓમાંથી પસાર થાય છે.
- નૈતિક મૂંઝવણની આ પરિસ્થિતિ વધુ નોંધપાત્ર નકારાત્મક લાગણીઓનું કારણ બની શકે છે. એવું ત્યારે થાય છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ અંતરાત્માના સંકટને કારણે નૈતિક રીતે ખોટું હોય તેવી ક્રિયા કરવાનો ડર રાખે છે.

૩. અભિરુચિ

- * અભિરુચિ: પ્રસ્તાવના
- * સિવિલ સેવક માટે જરૂરી અભિરુચિ
- * નૈતિક અભિરુચિ
- * સિવિલ સેવાઓ માટે પાયાના મૂલ્યો
- * શાસન, સુશાસન અને નૈતિક શાસન
- * વિશ્વબેન્ક દ્વારા સુશાસનની માપણીના આધારસ્તંભો
- * સંયુક્ત રાષ્ટ્રો દ્વારા સુશાસનના અંગો
- * લોકસેવામાં નૈતિક ચિંતા વધવાનાં કારણો
- * વાય. કે. અલઘ સમિતિ (૨૦૦૨)
- * ડો. એન. સી. સક્સેના રિપોર્ટ (૨૦૧૦)
- * અભિરુચિ વિકાસ માટે નૈતિક સંહિતા અને આચરણ સંહિતા
- * પોલ એપલબીનો રિપોર્ટ (૧૯૬૧)
- * નોલન સમિતિ (૧૯૯૪)
- * ભારતમાં જોગવાઈઓ
- * દ્વિતીય વહીવટી સુધારણા સમિતિ (૨૦૦૫)
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

તેમનામાં તેમની પોતાની ફરજો અને કાર્યો વિશે નૈતિક/નૈતિક દુવિધાની ઊંડી સમજ પેદા કરે છે. આ વિરોધાભાસો પર વિજય મેળવવા, મૂંઝવણોને ઉકેલવા અને પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં પણ પ્રદર્શન કરવાની ભાવના જાળવી રાખવાની સહજ અભિરુચિની માંગ કરે છે.

- 'સમાવેશી શાસન'ના માળખા હેઠળ વહીવટકર્તાઓએ વિવિધ હિસેદારો વચ્ચે ભાગીદારી કરવાની જરૂર છે. ઉદાહરણ તરીકે, શહેરમાં સાનુકૂળ વ્યાપાર વાતાવરણ બનાવવા માટે, આર્થિક વિકાસ નિયામકને સ્થાનિક વ્યાપારી નેતાઓ, ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ અને પર્યાવરણીય હિમાયતીઓને સાથે લાવવાની જરૂર છે.

નૈતિક અભિરુચિ

ETHICAL APTITUDE

વ્યાખ્યા

નૈતિક અભિરુચિ એ એક કુદરતી વ્યક્તિગત નૈતિકતા છે જે વ્યક્તિની નૈતિક ક્ષમતા તરીકે જોઈએ શકાય. નૈતિક અભિરુચિ વ્યક્તિ માટે માટે અમુક વસ્તુઓ/કાર્યો શીખવાનું અથવા કરવાનું સરળ બનાવે છે. તમામ વ્યવસાયો માટે અમુક મૂલ્યોની સતત અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. વ્યક્તિની નૈતિક અભિરુચિ તે મૂલ્યોની હાજરીને સુનિશ્ચિત કરે છે. નૈતિક અભિરુચિ જન્મજાત હોય છે અને અર્જિત પણ કરી શકાય છે.

નૈતિક અભિરુચિનું મહત્વ

સિવિલ સેવકોની ભરતી સમયે તેમનામાં સિવિલ સેવાઓ માટે જરૂરી મૂલ્યોની હાજરી છે કે નહિ તે અંગે વિવિધ મુદ્દાઓ પર તેમના નિર્ણયો અંગે પ્રશ્ન પૂછી તેમની પરીક્ષા લેવામાં આવે છે. વિવિધ નિયમો અને આચરણ સંહિતા દ્વારા તેમની વર્તણૂક અને આચરણને નૈતિક અપેક્ષા આધારિત કરવામાં આવે છે. તાલીમ અને સમીક્ષા પ્રક્રિયા દ્વારા તેમનામાં મૂલ્યોની સ્થાપનાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. જો કોઈ સિવિલ સેવક નિશ્ચિત આચરણથી અલગ આચરણ કે ભ્રષ્ટાચાર કરે તો તેમના પર શિસ્તભંગ અંગેની કાર્યવાહીની પણ જોગવાઈઓ છે.

સિવિલ સેવાઓમાં અભિરુચિની માંગનું મહત્વનું કારણ સુશાસનની માંગ છે. આ ઉપરાંત, નૈતિક અભિરુચિમાં વિવિધ મૂલ્યોની અપેક્ષા પ્રકરણમાં આપણે સુશાસન અને નૈતિક શાસન અંગે ચર્ચા કરીશું તથા અભિરુચિ માટે

અભિરુચિ

DEMO
COPY

સંયુક્ત રાષ્ટ્રો દ્વારા સુશાસનના અંગો:

CHARACTERISTICS OF GOOD GOVERNANCE BY UNITED NATIONS

સંયુક્ત રાષ્ટ્રો દ્વારા સુશાસન અંગે નીચે દર્શાવેલ આઠ અંગો પર વિશેષ મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે. સંયુક્ત રાષ્ટ્રના મત મુજબ આ અંગોની કેટલા પ્રમાણમાં પ્રાપ્તિ થઈ છે તે જે તે દેશમાં કેટલા પ્રમાણમાં સુશાસન છે તે દર્શાવે છે. આ અંગોમાં જવાબદેહીતા, પારદર્શિતા, પ્રતિકારવાદીતા, ન્યાયી અને સમાવેશી, સર્વસંમતિલક્ષી, ભાગીદારીયુક્ત, કાયદાના શાસનનું પાલન તથા કાર્યક્ષમતા અને અસરકારકતાનો સમાવેશ છે.

4. માનવમૂલ્યો તથા મૂલ્યનિર્માણ

- * મૂલ્યો: પાયાનો ખ્યાલ
- * મૂલ્યોનું વર્ગીકરણ
- * મૂલ્ય પ્રણાલી
- * મૂલ્યો અને આદર્શો વચ્ચે તફાવત
- * મૂલ્ય નિર્માણ: કુટુંબની ભૂમિકા
- * મૂલ્ય નિર્માણ: શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા
- * મૂલ્ય નિર્માણ: સમાજની ભૂમિકા
- * લોકસેવામાં મૂલ્યો
- * લોકસેવામાં મૂલ્યો લાગુ કરવા માટે સિદ્ધાંતો / પ્રક્રિયાઓ

**DEMO
COPY**

પ્રકરણ - ૪

માનવમૂલ્યો તથા મૂલ્યનિર્માણ

HUMAN VALUES AND VALUE FORMATION

મૂલ્યો : પાયાનો ખ્યાલ

VALUES: BASIC CONCEPT

વ્યાખ્યા

DEFINITION

કોઈ પણ વ્યક્તિના નિર્ણય અને વ્યવહારને સંચાલિત કરતા ગુણો કે જેના આધારે વ્યક્તિ સાચો કે ખોટો, યોગ્ય કે અયોગ્ય નિર્ણય લે છે તે આંતરિક ગુણોને મૂલ્યો કહે છે. મૂલ્યો વ્યક્તિની નૈતિકતા ઘડવા મદદરૂપ થાય છે.

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાના આધારે તારણો

- મૂલ્યો વ્યક્તિના આંતરિક ગુણ છે.
- વ્યક્તિ કોઈ પણ નિર્ણય તેના મૂલ્યોના આધારે લે છે.
- મૂલ્યો વ્યક્તિના વ્યવહારને સંચાલિત કરે છે.
- મૂલ્યો વ્યક્તિની નૈતિકતા ઘડવા માટે મદદરૂપ છે.

મૂલ્યોનું વર્ગીકરણ

દરેક વ્યક્તિમાં નિશ્ચિત મૂલ્યો હોય છે. આ મૂલ્યો સમય અને પરિસ્થિતિ મુજબ બદલાતાં હોય છે. મૂલ્યોને તેમનાં લક્ષ્યો કાર્યપદ્ધતિ તથા પ્રકૃતિના આધારે વિવિધ રીતે વર્ગીકૃત કરી શકાય છે. વિવિધ અભ્યાસુઓ અને વિચારકો દ્વારા આપવામાં આવતું વર્ગીકરણ વિભિન્નતા ધરાવે છે.

પ્રાથમિક રીતે મૂલ્યોને વ્યક્તિગત, સામૂહિક કે તટસ્થ રીતે એક વર્ગીકરણ કરી શકાય. વ્યક્તિગત મૂલ્ય કોઈ એક વ્યક્તિનું મૂલ્ય હોય છે. સામૂહિક મૂલ્ય એક સમૂહનું મૂલ્ય હોય છે.

DEMO
COPY

આધુનિક સમયમાં ટીવી, ઇન્ટરનેટ, મીડિયા, સોશિયલ મીડિયા વગેરેના કારણે કૌટુંબિક મૂલ્યોનો હાસ થતો જણાય છે. આવા પ્રચારના માધ્યમો દ્વારા કુટુંબના સભ્યોના વલણમાં નકારાત્મકતા આવી શકે છે. પરિવારમાં સભ્યો ગુણવત્તાયુક્ત સમય સાથે વિતાવવા કરતાં મોબાઈલમાં વ્યસ્ત રહેવાના કારણે કુટુંબભાવનાને નુકસાન પહોંચે છે. આધુનિક સમયમાં ‘ઉપભોક્તાવાદ’ના કારણે ક્ષણિક સુખ પહોંચાડતી વસ્તુઓથી ખુશી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. દેખાદેખીના કારણે કુટુંબમાં પ્રેમભાવના, ત્યાગ જેવા મૂલ્યોનો હાસ થાય છે. જો બાળકની તમામ જિંદગી પૂરી કરવામાં આવે તો તેનામાં મહેનત, સંઘર્ષ જેવા ગુણ નાશ પામે છે અને તેનામાં લાલચ, લાલસા, ક્ષુધાનો જન્મ થવાનો ભય રહે છે.

સાંપ્રત સમયમાં માતા-પિતા કૌટુંબિક જરૂરિયાત પૂરી કરવાના લીધે મહેનત કરતાં હોય છે. જેથી તે બાળક માટે ગુણવત્તાયુક્ત સમય ન ફાળવી શકે તેવું પણ સંભવ છે. ઘણી વખત એવું પણ જોવામાં આવે છે કે બાળક પર અભ્યાસ, વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ વગેરેમાં તેની ક્ષમતા કરતાં વધુ અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે અને બાળક આ અપેક્ષાઓનો ભાર સહન કરી શકતું નથી. વિવિધ ટીવી કાર્યક્રમના બાળ કલાકારો, અન્ય તેજસ્વી બાળકો વગેરે સાથે તેની તુલના કરી તેના ઉત્સાહમાં ઘટાડો કરવામાં આવે છે. આ બધી બાબતો બાળકના ઉછેર, મૂલ્યનિર્માણ અને નૈતિકતા પર ઊંડો પ્રભાવ આપે છે. આગળ જતાં તે બાળકને તણાવગ્રસ્ત જીવન આપે છે. બાળકની ક્ષમતા મુજબ તેના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ થતો નથી.

યાદ રાખવા

લોકસેવામાં મૂલ્યો

VALUES IN PUBLIC SERVICES

લોકસેવામાં મૂલ્યોનું મહત્વ

IMPORTANCE OF VALUES IN PUBLIC SERVICES

પ્રત્યેક સંગઠનને પોતાની એક કાર્ય સંસ્કૃતિ હોય છે. મૂલ્યો કોઈ સંસ્થા કે સંગઠન સાથે જોડાયેલી આ કાર્ય સંસ્કૃતિના મહત્વના ઘટક હોય છે. જે સંગઠન સાથે જોડાયેલા બધા વ્યક્તિઓના વ્યવહારોને નિયંત્રિત કરીને સાચી દિશા દર્શાવવામાં મદદરૂપ થાય છે. આવા નિયમોમાં આદેશ અને અનિવાર્યતાનું તત્વ જોડાયેલું હોય છે. જ્યારે સિવિલ સેવાઓની ચર્ચા કરીએ તો અહીં પણ મૂલ્યોનું ખૂબ મહત્ત્વ છે.

લોકસેવક પાસેથી સેવાભાવનાના મૂલ્યની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. ભારતમાં લોકસેવકને લોકસેવા માટે જરૂરી મૂલ્યોને અનુરૂપ કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે. જેથી સાધારણ નાગરિકો તેમનામાં વિશ્વાસ કરે અને જનભાગીદારી વધી શકે. એક ઉત્તમ નૈતિકતા તથા મૂલ્યો ધરાવતા લોકસેવકનાં કાર્યોની સામાન્ય લોકો પ્રશંસા કરે છે. જો લોકસેવક સામાજિક અને માનવીય મૂલ્યોને ધારણ ન કરે તો, નોકરશાહી તેમજ સામાન્ય જનતા વચ્ચેના સંબંધો શાંતિપૂર્વક રહેતા નથી. જેના પરિણામ સ્વરૂપે, લોકશાહીના મૂલ્યનો હાસ થાય છે. વિવિધ પરિસ્થિતિમાં લોકસેવકે નિર્ણય પ્રક્રિયામાં દુવિધાનો પણ સામનો કરવો પડે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં ઉચિત કેન્દ્રીય મૂલ્યો તેને નૈતિક દુવિધાથી બચાવે છે. આમ તો, લોકસેવકની તટસ્થતા, કર્તવ્યનિષ્ઠા અને ઈમાનદારી સુનિશ્ચિત કરવા ઘણા નિયમ અને કાયદાઓ ઘડવામાં આવ્યા છે, પરંતુ હજી પણ શાસનમાં ઘણાં ક્ષેત્રો એવાં છે જ્યાં સામાન્ય નિયમો અને કાયદાઓ પૂરતા નથી અને લોકસેવકોએ સ્વ-વિવેકથી કાર્ય કરવું પડે છે. આ પરિસ્થિતિ સમાજ માટે નુકસાનકારક બની શકે છે.

ઓટ્ટો કિરચ્હાઈમર (Otto Kirchheimer)ના મત મુજબ “સ્વ-વિવેકથી લીધેલા નિર્ણયોમાં નિરીક્ષણ પણ કાર્ય કરતું નથી કારણ કે, આવા નિર્ણયો આત્મનિષ્ઠ હોય છે. જે વ્યક્તિના નૈતિક વલણ પર આધારિત હોય છે. આથી કોઈ એવા એજન્ટની જરૂર રહે છે, જે સ્વ-ચલિત રૂપથી લોકસેવકનાં કાર્યો અને વ્યવહારને નિયંત્રિત કરી તેમના નિયમો અને કર્તવ્યનિષ્ઠાને જાળવી રાખે. એવા એજન્ટ તરીકે માનાંકો કે માપદંડો નિર્ધારિત થાય છે. આ માનાંકોથી દૂર જઈ કાર્ય કરવામાં આવે તો સામાન્ય જનતામાં સ્વીકૃતિ મળી શકે છે.”

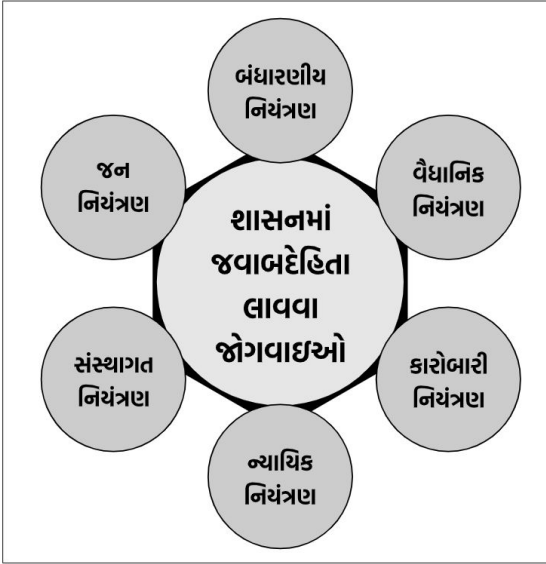
5. જાહેર સેવાઓમાં સત્યનિષ્ઠા અને જવાબદેહીતા

- * સત્યનિષ્ઠા
- * લોકસેવામાં સત્યનિષ્ઠા
- * જવાબદેહીતા / ઉત્તરદાયિત્વ
- * જવાબદેહીતા અને નૈતિક શાસન
- * શાસનમાં જવાબદેહીતા
- * શાસનમાં જવાબદેહીતા લાવવાની જોગવાઈઓ
- * જવાબદેહીતા અંગે બંધારણીય નિયંત્રણ
- * જવાબદેહીતા અંગે વૈધાનિક નિયંત્રણ
- * જવાબદેહીતા અંગે કારોબારી નિયંત્રણ
- * જવાબદેહીતા અંગે ન્યાયિક નિયંત્રણ
- * જવાબદેહીતા અંગે સંસ્થાગત નિયંત્રણ
- * જવાબદેહીતા અંગે જન નિયંત્રણ

**DEMO
COPY**

શાસનમાં જવાબદેહીતા લાવવા અંગે જોગવાઈઓ

PROVISIONS REGARDING ACCOUNTABILITY IN GOVERNANCE

બંધારણીય નિયંત્રણ

CONSTITUTIONAL CONTROL

બંધારણમાં દર્શાવેલ શાસન પરના નિયંત્રણની જોગવાઈઓ બંધારણીય નિયંત્રણ ગણાય છે, જે સંસદ તથા વિવિધ સંસ્થાઓને આપવામાં આવી છે.

જવાબદેહીતાની સ્થાપના કરવા બંધારણીય જોગવાઈઓ

CONSTITUTIONAL PROVISIONS TO ESTABLISH ACCOUNTABILITY

- ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ-૭૫(૩)માં મંત્રીમંડળને લોકસભા અને રાજ્યસભા સામે જવાબદેહીતાની તથા અનુચ્છેદ-૭૫(૨)માં વ્યક્તિગત જવાબદેહીતાની જોગવાઈઓ સ્થાપવામાં આવી છે.

6. મહત્વના મૂલ્યો

* સત્યપાલન	* ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ	* ખંત
* પ્રામાણિકતા	* સુવ્યવસ્થા	* ઉત્સાહ
* સત્યતા	* સ્વ-શિસ્ત	* ઉત્કૃષ્ટતા
* તટસ્થતા	* સાહસ	* દયા
* નિષ્પક્ષતા	* ધીરજ	* પ્રેમ
* વસ્તુનિષ્ઠા	* સમજદારી	* કાળજી
* ખુલ્લાપણું	* પ્રતિસાદીતા	* અહિંસા
* પારદર્શિતા	* લવચિકતા	* શાંતિ
* સ્પષ્ટતા	* સહયોગ	* વિલગાવ
* વિશ્વસનિયતા	* સહિષ્ણુતા	* સરળતા
* વફાદારી	* શિષ્ટાચાર	* પરમાર્થ
* સમર્પણ	* ઉદારતા	* સેવા
* ભક્તિ	* રચનાત્મકતા	* ક્ષમા
* સ્વાયત્તતા	* વ્યવહાર કુશળતા	* નમ્રતા
* સ્વતંત્રતા	* નેતૃત્વ	* સજ્જનતા
* જવાબદારી	* અંતઃકરણ	* નિષ્કપટતા
* ઉદાસીનતા	* આત્મવિશ્વાસ	* વિનમ્રતા
* સહાનુભૂતિ	* વિશ્વાસ	* સન્માન
* સમાનુભૂતિ	* મનન	* આદર
* કરુણા	* દૃઢ સંકલ્પ	* સાહિત્ય
* પ્રથમ લોકો	* દૃઢતા	* સહાયતા
* ન્યાય	* પ્રતિબદ્ધતા	* પ્રતિભદ્ધતા
* અનામિત્વ	* લગન	* પ્રતિભદ્ધતા

**DEMO
COPY**

જવાબદારી

RESPONSIBILITY

જવાબદાર વ્યક્તિ એટલે લોકો કોઈ કામ ઉત્કૃષ્ટતાથી કરવા માટે તે વ્યક્તિ પર વિશ્વાસ કરે છે. જવાબદાર વ્યક્તિ પોતાની ફરજ પ્રત્યે સભાન હોય છે. જવાબદાર વ્યક્તિ કોઈ ભૂલ કરે તો તેની ફરિયાદ કરવાને બદલે તેને સ્વીકારી સુધારવાનો પ્રયાસ કરે છે. જવાબદારી વ્યક્તિગત કે સામૂહિક હોઈ શકે છે.

જવાબદારી અને જવાબદેહી વચ્ચે તફાવત

જવાબદારી (Responsibility)	જવાબદેહી (Accountability)
જવાબદારી નિરંતર પ્રક્રિયા છે	કોઈ પરિસ્થિતિ બાદ જવાબદેહીનું સર્જન થાય છે.
લોકોની વચ્ચે વહેંચી શકાય છે.	જવાબદેહી વ્યક્તિગત હોય છે.
જવાબદારીનો હેતુ જુથમાં દરેક લોકોને નિશ્ચિત ભૂમિકા આપવાનો છે.	જવાબદેહીનો હેતુ જવાબ આપવા અને પરિણામો પ્રત્યે બંધનકર્તા હોવાનો છે.
જવાબદારી કોઈ નિશ્ચિત કાર્ય કે પ્રોજેક્ટ પર કેન્દ્રિત હોય છે	જવાબદેહી તે કાર્યમાંથી સર્જાતા પરિણામો પર કેન્દ્રિત હોય છે.
જવાબદાર વ્યક્તિ સમજૂતી આપવા બંધાયેલ નથી.	જવાબદેહ વ્યક્તિ સમજૂતી આપવા બંધાયેલ છે.
જો ધાર્યા મુજબ પરિણામ ન આવે તો કાર્યા પ્રત્યે જવાબદાર વ્યક્તિ પગલાં સ્વીકારવા બંધાયેલ નથી.	જો ધાર્યા મુજબ પરિણામ ન આવે તો કાર્ય પ્રત્યે જવાબદેહ વ્યક્તિ પગલાં સ્વીકારવા બંધાયેલ છે.

ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ પરથી પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

1. “સિદ્ધાંતો વગરનું શિક્ષણ, એક મનુષ્યને ચાલક દૈત્ય બનાવવા જેવું છે.” તર્કો સાથે સ્પષ્ટ કરો.
2. મૂલ્યથી તમે શું સમજો છો? વલણ અને મૂલ્ય વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો તથા મૂલ્યો કઈ રીતે વલણને પ્રભાવિત કરે છે તે સમજાવો.
3. શાસનમાં સત્યનિષ્ઠાથી તમે શું સમજો છો? આ શબ્દ પ્રત્યે તમારી સમજના આધારે, શાસનમાં સત્યનિષ્ઠા લાગુ કરવાના ઉપાયો દર્શાવો
4. શાસન વ્યવસ્થામાં પ્રમાણિકતાથી તમે શું સમજો છો? વર્તમાન સમયમાં તેના પાલનમાં કેવા કેવા પડકારો રહેલા છે? તેના પર કેવી રીતે વિજય મેળવી શકાય?
5. પ્રમાણિકતાથી તમે શું સમજો છો? વિવિધ ઉદાહરણની મદદથી શાસનમાં તેના મહત્વને સ્પષ્ટ કરો.
6. જનસેવા પ્રત્યે સમર્પણ તેમજ સમાનુભૂતિના સદ્ગુણ લોકસેવામાં શા માટે જરૂરી છે? ઉદાહરણ સાથે સ્પષ્ટ કરો.
7. “જો વ્યક્તિ પોતાની જવાબદારી તથા જવાબદેહીને સમજે છે તો તે પોતાના આચરણમાં પણ નિશ્ચિત રૂપે ઉચ્ચ નૈતિક માનાંકોને જાળવી રાખે છે.” આ વિધાનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં જવાબદારી અને જવાબદેહી તથા નૈતિક શાસનના સંબંધ અને તેની જરૂરિયાતને સ્પષ્ટ કરો.
8. લોકસેવાઓના સંદર્ભમાં જવાબદેહીતા એટલે શું? લોકસેવકની વ્યક્તિગત અને સામૂહિક જવાબદેહીતાને સુનિશ્ચિત કરવા કેવાં ઉપાયો કરી શકાય?
9. સામાજિક જવાબદેહીતા શું છે? તે જવાબદેહીતાથી કેવી રીતે અલગ પડે છે?
10. નીચે દર્શાવેલ માનવીય મૂલ્ય કોઈ પણ સમાજ માટે મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવે છે. સમજાવો- (૧) વિનમ્રતા (૨) દયાળુતા (૩) નિષ્કપટતા (૪) સ્પષ્ટતા
11. “સર્વોત્તમ લોકોની કોઈ ધારણા નથી હોતી, જ્યારે નબળા લોકો મનોરથ પાળવાનું કહે છે.” જાહેર સેવકમાં આશાવાદીતા (Optimism) તથા સાહસ (Courage) મૂલ્યોની ઉપયોગિતાના સંદર્ભમાં ઉપરોક્ત વિધાનની ઉદાહરણ સહિત સમજાવો.

7. શાસનમાં સત્યનિષ્ઠા અને જવાબદેહીતા સ્થાપવા પ્રયાસો

- ✧ માહિતી અધિકાર અધિનિયમ
- ✧ નાગરિક સેવાઓ પ્રત્યે ઉત્તરદાયિત્વ
- ✧ નાગરિક અધિકાર પત્ર
- ✧ ઇ-નાગરિક અધિકાર પત્ર
- ✧ જાહેર સેવા અધિનિયમ
- ✧ સેવોત્તમ મોડલ
- ✧ અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- ✧ પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

રાજનૈતિક પક્ષોએ આ પગલાંનો વિરોધ નોંધાવ્યો અને ૨૦૧૫માં સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયની મદદ માંગી. હજુ સુધી આ કેસનો કોઈ ચુકાદો આવ્યો નથી.

નાગરિક સેવાઓ પ્રત્યે ઉત્તરદાયિત્વ

ACCOUNTABILITY TOWARDS PUBLIC SERVICES

નાગરિક અધિકાર પત્ર અને નાગરિક અધિકાર સંકિતા

CITIZEN CHARTER AND CITIZEN RIGHTS ACT

પ્રસ્તાવના અને ઇતિહાસ

નાગરિક અધિકાર પત્ર, નાગરિકોની રોજબરોજની જાહેર સેવાઓ આપતી સંસ્થાઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ઊભી થતી સમસ્યાઓ નિવારણ કરવા માટે અગત્યનું સાધન છે. નાગરિક અધિકાર પત્ર સુશાસનની સ્થાપના માટે પૂર્વશરત છે.

નાગરિક અધિકાર પત્રની રચના અને અમલ બ્રિટનના પ્રધાન મંત્રી જ્હોન મેજર દ્વારા ૧૯૯૧માં નાગરિક સેવાઓની ડિલિવરીમાં સતત અને ઝડપી સુધારો કરવા માટેના લક્ષ્ય સાથે કરવામાં આવી હતી. ૧૯૯૮માં બ્રિટિશ વડાપ્રધાન ટોની બ્લેર દ્વારા આ કાર્યક્રમ ફરીથી રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.

ભારતની વાત કરીએ તો, ભારતમાં ૧૯૯૭માં વડાપ્રધાન એચ. ડી. દેવગૌડાની અધ્યક્ષતામાં ‘અસરકારક અને જવાબદાર સરકાર’ કોન્ફરન્સ થઈ હતી જેમાં તમામ રાજ્યના મુખ્યમંત્રીઓએ ભાગ લીધો હતો. કેન્દ્ર સરકાર તથા તમામ રાજ્યોમાં નાગરિક અધિકાર પત્રનો અમલ એ આ કોન્ફરન્સના મહત્વના નિર્ણયોમાંથી એક હતો. ત્યારબાદ વર્ષ ૧૯૯૮થી ભારતમાં ‘નાગરિક અધિકાર પત્ર’નો અમલ કરવાની શરૂઆત થઈ. તાજેતરમાં ઓગસ્ટ ૨૦૨૦માં ‘કરદાતા અધિકાર પત્ર’ની શરૂઆત કરવામાં આવી તથા બજેટ ૨૦૨૧-૨૨માં ‘રોકાણકાર અધિકાર પત્ર’ની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

દ્વિતીય વહીવટી સુધારણા સમિતિ દ્વારા ‘સેવોત્તમ મોડલ’ અંતર્ગત પાંચ નાગરિક અધિકાર પત્રનો દરેક કચેરીમાં ફરજિયાત ઉપયોગ કરવા ભલામણ કરવામાં આવી હતી. (જાહેર સેવાઓ માટે નાગરિકોનો અધિકાર) અધિનિયમ, ૨૦૧૩ સહિતના અધિકાર કચેરીઓમાં જનસેવા કેન્દ્રો તથા નાગરિક અધિકાર પત્રની જાળવણીની જવાબદારીઓ

શાસનમાં સત્યનિષ્ઠા અને જવાબદેહીતા આપવા માટે

8. વલણ (અભિવૃત્તિ)

- * વલણ (અભિવૃત્તિ) પ્રસ્તાવના
- * વલણના ઘટકો
- * વલણ અને વ્યક્તિગત મત વચ્ચેનો સંબંધ
- * વલણ અને વ્યક્તિગત માન્યતા વચ્ચેનો સંબંધ
- * વલણ અને વ્યક્તિગત મૂલ્યો વચ્ચેનો સંબંધ
- * વલણ (અભિવૃત્તિ) અને અભિરુચિ વચ્ચે તફાવત
- * વલણની વિશેષતાઓ
- * વલણની રચના
- * વલણમાં પરિવર્તનના પ્રકારો
- * વલણના કાર્યો
- * વલણના ગેરલાભો
- * વિચાર અને વ્યવહાર પર વલણની અસર
- * વિવિધ પ્રયોગો અને સિદ્ધાંતો
- * વાસ્તવિક વલણ અને અભિવ્યક્ત વલણ

**DEMO
COPY**

વ્યક્તિનું વલણ સકારાત્મક, નકારાત્મક કે તટસ્થ હોઈ શકે છે. વલણ (અભિવૃત્તિ) સામાન્ય (Simple) કે જટિલ (Complex) હોઈ શકે છે. જો વલણ સામાન્ય હોય તો તે ઓછી માહિતી ઉપર આધારિત હોય છે. આથી તેને બદલવું સરળ હોય છે, પરંતુ જો વલણ જટિલ હોય તો વધુ માહિતી ઉપર આધાર રાખે છે. આથી તેને બદલવું કઠિન છે.

વલણના ઘટકો

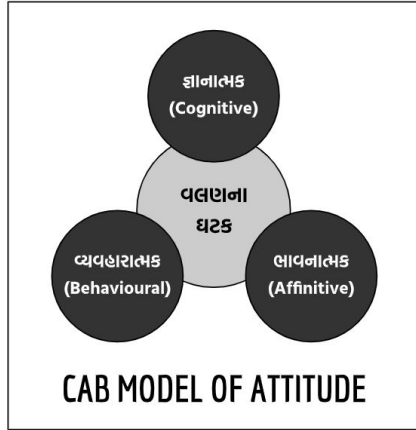
COMPONENTS OF ATTITUDE

વલણના મુખ્ય ત્રણ ઘટકો હોય છે Cognitive - સંજ્ઞાનાત્મક (જ્ઞાનાત્મક), Affective - ભાવનાત્મક અને Behavioral – વ્યવહારાત્મક ઘટક. આ ત્રણ ઘટકોને CAB મોડલ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

સંજ્ઞાનાત્મક (જ્ઞાનાત્મક) ઘટક

COGNITIVE COMPONENT

કોઈ પણ વ્યક્તિ, વસ્તુ કે ઘટનાના સંદર્ભમાં વ્યક્તિના જ્ઞાન તથા જ્ઞાન પર આધારિત વિચારો અને વિશ્વાસને સંજ્ઞાનાત્મક ઘટક કહે છે. એટલે કે કોઈ પણ બાબતમાં ઉપલબ્ધ માહિતીના આધારે આપણે તેના પ્રત્યે ચિંતન કરીએ છીએ અને આપણી ધારણા બનાવીએ છીએ. આથી વલણ એ જ્ઞાન પર આધારિત છે.

ઉદાહરણ તરીકે બે વ્યક્તિઓ લોકશાહી વિશે અલગ અલગ જાણકારી ધરાવે છે. પહેલી વ્યક્તિના જ્ઞાન અને ચિંતન મુજબ લોકશાહી એ એવા પ્રકારનું શાસન તંત્ર છે જેમાં લોકો દ્વારા ચૂંટાયેલી સરકાર લોકોના વિકાસ માટે કાર્ય કરે છે, જેમાં તમામ વર્ગના લોકોનો મત સમાવિષ્ટ હોય છે અને તમામ લોકોને પૂરતા વિકાસની તક મળે છે. જ્યારે બીજી વ્યક્તિના જ્ઞાન મુજબ લોકશાહીમાં ભ્રષ્ટાચાર વડે ચૂંટાણી જીતવામાં આવે છે, બુથ કે કોઈ એક વર્ગનું ભલું થાય તેવા જ પ્રતિનિધિ ચૂંટાય છે. આ જ્ઞાન (ચિંતન)ને આધારે તે વ્યક્તિનું વલણ નકારાત્મક (વલણ નકારાત્મક) હોય છે.

9. વલણમાં પરિવર્તન : સમજાવટ અને સામાજિક પ્રભાવ

- * સમજાવટ
- * સમજાવટનો અન્ય અવધારણા સાથે સંબંધ
- * સમજાવટના નિર્ધારકો
- * સમજાવટ નિષ્ફળ થવાનાં કારણો
- * સમજાવટની ઉપયોગિતા
- * સામાજિક પ્રભાવ
- * સામાજિક પ્રભાવ સામે લક્ષ્ય વ્યક્તિની પ્રતિક્રિયા

**DEMO
COPY**

- વિવિધ મુદ્દાઓ પર વલણ પરિવર્તન કરવા
- વિરોધી મતને બદલવા તથા તટસ્થ કરવા
- અપ્રગટ થયેલ મત તથા હકારાત્મક વલણને વધારવા
- અનુકૂળ લોકમતને જાળવી રાખવા
- લોકસેવા માટે એવા જરૂરી મુદ્દાઓ કે જેના પર સમજાવટ કરવામાં આવતી હોય છે.
 - સ્ત્રી અધિકારો
 - અનામત સહિત અન્ય સામાજિક મુદ્દાઓ
 - સ્વચ્છતા
 - કુટુંબ નિયંત્રણ
 - સામાન્ય જન સ્વાસ્થ્ય
 - કોરોના વાયરસથી બચવા માસ્ક, ભૌતિક અંતર તથા રસીકરણ અંગે જાગૃતિ
 - શિક્ષણ અંગે જાગૃતિ
 - એલ.જી.બી.ટી અધિકારો
 - સરકારી યોજના, કાર્યક્રમો, નિયમો વગેરે
 - ભૂમિ અધિગ્રહણ પર લોકમત વગેરે

સામાજિક પ્રભાવ

SOCIAL INFLUENCE

વ્યવહારમાં એકરૂપતાથી વ્યક્તિની માન્યતા તથા વલણમાં પરિવર્તન લાવી શકાય છે. એવી પ્રક્રિયાઓ કે જેનાથી વ્યક્તિની માન્યતા, વિશ્વાસ કે વલણને પરિવર્તિત કરી શકાય છે. સામાજિક મનોવિજ્ઞાનમાં તેની મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા છે. આવી પ્રક્રિયાઓ સામાજિક પ્રભાવ તરીકે ઓળખાય છે.

સામાજિક પ્રભાવ ત્રણ પ્રકારે જોવા મળે છે જ્યારે કોઈ એક વ્યક્તિ નવા સમાજનો ભાગ બને તો તે નવા સમાજની માન્યતાઓને આપનાવે છે જેથી તેના વલણમાં પરિવર્તન શક્ય બને છે અને તેના પર સામાજિક પ્રભાવ જોવા મળે છે. ઉદાહરણ તરીકે સમજીએ તો, કોઈ ગ્રામીણ વિસ્તારનો રૂઢિચુસ્ત માનસિકતા ધરાવતો વિદ્યાર્થી જ્યારે શહેરમાં અભ્યાસ કરવા આવે ત્યારે તેના વલણમાં ઉદારતા આવી શકે છે જે સામાજિક પ્રભાવના કારણે થાય છે.

**DEMO
COPY**

વલણમાં પરિવર્તન : સમજાવટ અને સામાજિક પ્રભાવ

10. નૈતિક અને રાજનૈતિક વલણ

- * નૈતિક વલણ
- * રાજકીય (રાજનૈતિક) વલણ
- * રાજકીય વર્ણક્રમ
- * રાજનૈતિક વલણને પ્રેરણા આપનાર પરિબલો
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

ઉપરોક્ત ચર્ચાના આધારે તારણો

- રાજનૈતિક વલણને રાજનૈતિક વર્ણક્રમમાં ગોઠવી શકાય.
- ઉચ્ચ સુધારવાદી લોકો ખૂબ ઝડપી પરિવર્તનની અપેક્ષા રાખતા હોય છે. આવા પરિવર્તન માટે તેઓ હિંસાનો ઉપયોગ કરવાનું પણ વજર્ય નથી ગણતા.
- ઉદારવાદી વિચારધારા એટલે જે તે સમયની વિચારધારામાં ધરમૂળથી પરિવર્તનની અપેક્ષા.
- સમયે સમયે ઉદારવાદમાં પરિવર્તન જોવા મળે છે. શાસ્ત્રીય ઉદારવાદ સરકારના હસ્તક્ષેપનો વિરોધ કરતો. આધુનિક ઉદારવાદ સરકારના હસ્તક્ષેપની તરફેણ કરતો તો વર્તમાન ઉદારવાદ સરકારના હસ્તક્ષેપનો વિરોધ કરે છે.
- આધુનિક ઉદારવાદ વર્તમાન સમયમાં રૂઢિવાદ તરીકે ઓળખાય છે.
- નરમપંથી વિચારધારા ધરાવતા લોકો ધીમા પરિવર્તનની અપેક્ષા રાખે છે. તેઓ બે વિરોધી વિચારધારાને એકસાથે માની શકે છે.
- રૂઢિવાદીઓ જે તે પરિસ્થિતિ સાથે અનુકૂળન ધરાવે છે અને પરિવર્તનની અપેક્ષા રાખતા હોતા નથી.
- પ્રતિક્રિયાવાદીઓ પ્રાચીન વિચારધારાઓના પુનઃસ્થાપનની અપેક્ષા રાખતા હોય છે.

રાજનૈતિક વલણને પ્રેરણા આપનાર પરિબળો

FACTORS INSPIRING POLITICAL ATTITUDES

સામાન્ય રીતે લોકો જે બાબતોનો અનુભવ કરે છે તેના આધારે રાજનૈતિક વલણની રચના થાય છે. જેમાં આર્થિક-સામાજિક પરિસ્થિતિ કે આર્થિક-સામાજિક દબાણ મહત્વનું કારણ છે. આ ઉપરાંત ઉંમર, મનોવૈજ્ઞાનિક સ્તર વગેરે વ્યક્તિના રાજનૈતિક વલણની રચના કરવા કારણભૂત છે.

આર્થિક અને સામાજિક દબાણ (ECONOMICAL-SOCIAL PRESSURE):

આર્થિક-સામાજિક દબાણ રાજનૈતિક વલણની રચનાનું મહત્વનું કારણ છે. જે લોકો સારી આર્થિક-સામાજિક પરિસ્થિતિમાં છે તેઓ સામાન્ય રીતે પરિવર્તનની અપેક્ષા રાખતા નથી. તેનાથી વિરુદ્ધ જે લોકો ખરાબ આર્થિક-સામાજિક પરિસ્થિતિમાં છે તેઓ રાજનૈતિક વલણને પ્રેરણા આપે છે.

**DEMO
COPY**

11. ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તા

- * બૌદ્ધિક સ્તર (IQ)
- * ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તા
- * ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાના ઘટકો
- * ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તા સાથે કાર્ય કરવાની કળા
- * સિવિલ સેવામાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની જરૂરિયાત
- * વહીવટ અને શાસનમાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની જરૂરિયાત
- * વ્યક્તિગત જીવનમાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની ઉપયોગીતા
- * વ્યવસાયના સંદર્ભમાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની ઉપયોગીતા
- * લોકસેવાના સંદર્ભમાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની ઉપયોગીતા
- * લોકસેવામાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તા સામે પડકારો
- * લોકસેવકમાં ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાના વિકાસની પ્રક્રિયા
- * ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાની મર્યાદા
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

ડેનિયલ ગોલમેનના મતાનુસાર ભાવનાત્મક બુદ્ધિમત્તાના ઘટકો

COMPONENTS OF E. I. ACCORDING TO DENIAL GOLEMAN

	સ્વ-જાગૃતિ	સામાજિક જાગૃતિ
જાગૃતિ / ઓળખ	આત્મવિશ્વાસ ભાવનાત્મક સ્વ-જાગૃતિ ચોક્કસ સ્વ-જાગૃતિ	સમાનુભૂતિ સંગઠનાત્મક જાગૃતિ સેવાલક્ષી અભિગમ
નિયંત્રણ	સ્વ-નિયંત્રણ વિશ્વસનીયતા પ્રમાણિકતા અનુકૂળન સિદ્ધિઓ સફળતા માટે તત્પરતા પહેલ-શક્તિ	સામાજિક કુશળતા પ્રેરક નેતૃત્વ અન્યનો વિકાસ પ્રભાવશાળી સંબંધોની રચના ઢીમવર્ક
	સ્વ સંચાલન	સંબંધ સંચાલન

સ્વજાગૃતિ (SELF AWARENESS)

સ્વ જાગૃતિ એટલે કોઈ નિશ્ચિત સમય પર પોતાની ભાવનાઓ કે આવેગોનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કરવું તથા પોતાની પ્રાથમિકતા અનુસાર નિર્ણય લેવાની કુશળતા. તેનો બીજો અર્થ એવો પણ થઈ શકે કે પોતાની ક્ષમતાઓ તથા વાસ્તવિકતાઓનું યોગ્ય આકલન કરવું અને આત્મવિશ્વાસ કેળવવો.

સ્વ-નિયંત્રણ (SELF REGULATION)

સ્વ-નિયંત્રણ પોતાની ભાવનાઓ/આવેગો પર નિયંત્રણ છે, જેથી તે વ્યક્તિના લક્ષ્ય સામે નડતરરૂપ ન થાય. તેનો અર્થ એવો પણ થાય કે, લક્ષ્યપ્રાપ્તિ દરમિયાન સફળતા મળતા ઉદ્ભવતી પ્રસન્નતા તથા નિષ્ફળતા મળતા ઉદ્ભવતી નિરાશા બંને પર નિયંત્રણ લાવવાની કુશળતા. તે વ્યક્તિને પોતાના ક્રોધ અને ભયમાંથી પણ મુક્તિ મેળવવાનું સૂચન કરે છે.

**DEMO
COPY**

12. લોકસેવામાં નીતિશાસ્ત્ર સામે પડકારો

- * ભ્રષ્ટાચાર
- * ભ્રષ્ટાચારના પ્રકારો
- * ભ્રષ્ટાચારના કારણો
- * ભ્રષ્ટાચારના માર્ગો
- * ભ્રષ્ટાચારથી સર્જાતાં પડકારો
- * ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ
- * ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અંગે સરકારના પ્રયત્નો
- * સંથાનમ સમિતિ

**DEMO
COPY**

બ્રષ્ટાચાર નિવારણ

PREVENTION OF CORRUPTION

બ્રષ્ટાચાર જોખમ સંચાલન

CORRUPTION RISK MANAGEMENT

બ્રષ્ટાચાર જોખમ સંચાલન એટલે કોઈ સંગઠનમાં બ્રષ્ટાચારની સંભાવનાને ઘટાડવી અથવા તો સમાપ્ત કરવી. બ્રષ્ટાચાર અંગે નિવારણ પગલાંઓ લઈ બ્રષ્ટાચાર જોખમ સંચાલન કરી શકાય છે.

બ્રષ્ટાચાર નિવારણ અંગે ઉપાયો

MEASURES TO PREVENT CORRUPTION

બ્રષ્ટાચાર નિવારણ માટે નીચે મુજબના ઉપાયો પર કાર્ય કરી શકાય;

- બ્રષ્ટાચાર નિવારણ કાયદામાં દંડાત્મક જોગવાઈઓને વધુ મજબૂત કરવી જોઈએ, તથા કઠોર દંડની જોગવાઈ હોવી જોઈએ જેથી બ્રષ્ટાચાર કરવાથી વધુ નુકસાન અને ઓછા લાભની જોગવાઈ થાય.
- મંત્રીઓ અને અધિકારીઓ માટે આચરણ સંહિતાની રચના અને તેનું કડકપણે પાલન કરવું જોઈએ.
- બેનામી સંપત્તિ અધિનિયમની કલમ-૮ અનુસાર સૂચના જાહેર કરી બેનામી સંપત્તિઓને ટાંચમાં લેવી જોઈએ.
- સરકારી કર્મચારીઓની યોગ્યતાના આધાર પર ભરતી તથા કામ અનુસાર ઉચિત વેતન આપવાની જોગવાઈ હોવી જોઈએ.
- ઈ-ગવર્નન્સ પર વધુ ભાર આપી પારદર્શિતાને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.
- દરેક સ્તર પર સતર્કતા આયોગની રચના તથા લોકપાલ, કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ અને કેન્દ્રીય અન્વેષણ બ્યૂરો (CBI) જેવી સંસ્થાઓને વધુ મજબૂતી આપવી જોઈએ.
- બ્રષ્ટાચાર મુક્ત સેવાઓ મેળવવાને મૂળભૂત અધિકારોમાં સામેલ કરી જોઈએ.
- નાગરિક સેવાઓ અધિકાર કાયદાઓની રચના અને કડક અમલમાં લાવવી જોઈએ. ફાઇલ અને કેસોનો ઝડપી નિકાલ અંગે જોગવાઈઓ કરવી જોઈએ.

**DEMO
COPY**

13. ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અંગે સંસ્થાકીય માળખું

- * ભારતના લોકપાલ
- * લોકાયુક્ત
- * ગુજરાતમાં લોકાયુક્ત સંસ્થા
- * કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ
- * કેન્દ્રીય અન્વેષણ બ્યૂરો
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

- કોઈ ફરિયાદ અંગે તપાસ અને અન્ય કાર્યવાહીઓમાં રાજ્ય વહીવટી તંત્ર અને પોલીસ તંત્રની મદદ લઈ શકે છે.
- તે કોઈ વિભાગ કે કચેરીમાંથી જરૂરી દસ્તાવેજો મેળવી શકે છે.
- લોકાયુક્ત દ્વારા કરવામાં આવતી ભલામણો માત્ર સલાહ સ્વરૂપે છે તે રાજ્ય સરકાર પર બાધ્ય નથી.
- ૨૦૧૬માં કેન્દ્રના લોકપાલ અને લોકાયુક્ત અધિનિયમ, ૨૦૧૩માં સુધારો કરી કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોમાં ફરજ બજાવતા અધિકારીઓ, તેમના જીવનસાથી અને તેમના પર નિર્ભર સભ્યોની સંપત્તિ ફરજ પર હાજર થયાંના ત્રીસ દિવસમાં જાહેર કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી.

કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ

CENTRAL VIGILANCE COMMISSION

પૃષ્ઠભૂમિ (BACKGROUND)

- કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ ભારતમાં વહીવટી અધિકારીઓ પર સત્યનિષ્ઠા સ્થાપિત કરતી તથા સતર્કતા અંગેની સર્વોચ્ચ સંસ્થા છે.
- ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અંગે કે. સંથાનમ સમિતિની ભલામણ બાદ તેની રચના ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૪માં કારોબારી ઠરાવ દ્વારા કરવામાં આવી.
- સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૩માં કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગ અધિનિયમની રચના બાદ આ સંસ્થાને વૈધાનિક સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે.

માળખું, નિમણૂકની જોગવાઈઓ તથા સેવાની શરતો.

- કેન્દ્રીય સતર્કતા આયોગના માળખામાં અધ્યક્ષ તરીકે કેન્દ્રીય સતર્કતા કમિશ્નર તથા બે થી વધુ નહિ તેટલા સભ્યોની જોગવાઈ છે.
- કેન્દ્રીય સતર્કતા કમિશ્નરની નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ઉચ્ચ સ્તરના પદોની આધારિત ભલામણ બાદ કરવામાં આવે છે.

DEMO
COPY

14. નીતિશાસ્ત્રના પરિમાણો અને શાખાઓ

- * અધિ નીતિશાસ્ત્ર
- * વર્ણનાત્મક / તુલનાત્મક નીતિશાસ્ત્ર
- * માનકીય નીતિશાસ્ત્ર
- * આદર્શમુલક (સદ્ગુણ નીતિશાસ્ત્ર)
- * પરિણામ નિરપેક્ષવાદ / કર્તવ્યવાદ
- * પરિણામ સાપેક્ષવાદ / હેતુવાદ
- * સુખવાદ
- * સ્વાર્થવાદ
- * ઉપયોગિતાવાદ
- * પરમાર્થવાદ
- * મોક્ષવાદ
- * વ્યવહાર નીતિશાસ્ત્ર
- * જૈવ નીતિશાસ્ત્ર
- * વ્યવસાયિક નીતિશાસ્ત્ર
- * આંતરરાષ્ટ્રીય સંબંધોમાં નીતિશાસ્ત્ર
- * પર્યાવરણ નીતિશાસ્ત્ર

**DEMO
COPY**

સુખવાદમાં મનુષ્ય દ્વારા પ્રત્યક્ષ પ્રતીત થતાં સુખની અનુભૂતિને જ નીતિશાસ્ત્રના લક્ષ્ય તરીકે જોવામાં આવે છે. આ વિચારધારામાં મનુષ્ય જીવનનો મુખ્ય સાર ઇહલોક સાથે જોડાયેલો છે. આથી મુક્તિ, પરલોક, આત્મા વગેરેની અપેક્ષાને નિરર્થક માનવામાં આવે છે. મનુષ્ય દ્વારા પરલોકનાં લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે આ સંસારના સુખથી વંચિત રાખવાના વિચારને સુખવાદમાં ભ્રમ માનવામાં આવે છે. આ વિચારધારા મુજબ મનુષ્યે એવાં જ કાર્યો કરવાં જોઈએ કે જે તેને મહત્તમ સુખ આપે છે. સુખવાદને સુખના આધાર પર વિવિધ વિચારધારાઓમાં વિભાજિત કરી શકાય

માનસિક સુખવાદ (Psychological Hedonism)

માનસિક સુખવાદને સ્વાર્થવાદ (Egoism)ની સાથે જોઈ શકાય છે. માનસિક સુખવાદ કોઈ પ્રવૃત્તિ કરવાની ભલામણ નથી કરતું, પરંતુ તે મનુષ્યની પ્રવૃત્તિઓનો અભ્યાસ કરે છે. જ્યારે સામા પક્ષે નૈતિક સુખવાદ એક પ્રકારે માનકીય સુખવાદ છે જે વ્યક્તિને સુખપ્રાપ્તિ અંગેની પ્રવૃત્તિઓ કરવાની ભલામણ કરે છે. મનુષ્યના સ્વાર્થ કે જરૂરિયાતની સિદ્ધિ થતાં તેને માનસિક સુખની અનુભૂતિ થાય છે. આવી અનુભૂતિ માટે તે સુખ આપે તેવાં કાર્યો કરે છે અને પીડા આપે તેવાં કાર્યોને ટાળે છે. માનસિક સુખવાદને પ્રેરણાત્મક સુખવાદ પણ કહે છે. એવી કોઈ પણ ક્રિયા કે જે મનુષ્યને સુખ આપતી હોય જેમકે, વિવિધ વસ્તુનો ઉપભોગ, સ્વાસ્થ્ય, સ્વ-વિકાસ, પ્રસિદ્ધિ વગેરેને માનસિક સુખવાદ અંતર્ગત ઉચિત ગણવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત, અમુક પરમાર્થવાદી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે પોતાના બાળકની સંભાળ લેવી. જો આવી પરમાર્થવાદી પ્રવૃત્તિઓથી વ્યક્તિને સુખ મળતું હોય તો તેવી પ્રવૃત્તિઓને માનસિક સુખવાદ અંતર્ગત ઉચિત ગણવામાં આવે છે.

નૈતિક સુખવાદ (Ethical Hedonism)

નૈતિક સુખવાદ મનુષ્યને એવી પ્રવૃત્તિઓ કરવાની ભલામણ કરે છે જેનાથી તેને સુખની પ્રાપ્તિ થાય. અહીં મનુષ્યની પ્રવૃત્તિઓમાંથી કેટલા સુખ અને કેટલી પીડાની અનુભૂતિ થાય છે તેની ગણતરી કરવામાં આવે છે અને જે પ્રવૃત્તિ વધુ સુખ તથા ઓછી પીડાની પ્રાપ્તિ કરાવે તે પ્રવૃત્તિઓ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. માનસિક સુખવાદ વર્ણનાત્મક (Descriptive) છે જ્યારે નૈતિક સુખવાદ માનકીય (Prescriptive) છે. નૈતિક સુખવાદ અંતર્ગત સકળ સુખવાદ, શુદ્ધ સુખવાદ, એપિક્યુરિયવાદ જેવી વિવિધ વિચારધારાઓ જોવા મળે છે.

સકળ સુખવાદ (Gross Hedonism)

સકળ સુખવાદ શારીરિક સુખ પર મહત્વ આપે છે. સકળ સુખવાદમાં મનુષ્યને જે સુખ મળે તે સુખ જોવામાં આવે છે. સકળ સુખવાદ એવી પ્રવૃત્તિઓ પર મહત્વ આપવામાં આવે છે કે જે વ્યક્તિની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવામાં આવે છે.

નીતિશાસ્ત્રના પરિમાણો અને શાખાઓ

15. વિવિધ નીતિશાસ્ત્રીય દર્શન

- * ભારતીય દર્શન
- * સાંખ્ય દર્શન, યોગ દર્શન, ન્યાય દર્શન, પૂર્વ મીમાંસા દર્શન, વેદાંત
- * ગીતાનું નૈતિક દર્શન
- * ચાર્વાક મુનિનું દર્શન
- * બૌદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાન અને નીતિદર્શન
- * જૈન તત્ત્વજ્ઞાન અને નીતિદર્શન
- * કૌટિલ્યનું દર્શન
- * અશોકનું દર્શન
- * મહાત્મા ગાંધીનું દર્શન
- * થિરુવલ્લૂવર, સ્વામી વિવેકાનંદ, રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું દર્શન
- * પ્રાચીન ગ્રીક દર્શનિકો - સોક્રેટિસ, પ્લેટો, એરિસ્ટોટલ
- * અન્ય પશ્ચિમી દર્શનિકો - કાન્ટ, બેન્થમ, મિલ
- * અધિકારીઓના ઉદાહરણ
- * અવતરણો - અમૂર્ત અને વિષયવાર
- * અગાઉની પરીક્ષાના પ્રશ્નો
- * પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નો

**DEMO
COPY**

- સાચી વાણી: અગ્નિથી દાઝેલું આસાનીથી મટશે, પરંતુ કોઈના ખરાબ શબ્દોથી દાઝેલું મટશે નહિ.
- રાષ્ટ્ર-રાજ્ય: એક રાષ્ટ્રએ મુખ્યત્વે આરોગ્ય, અર્થતંત્ર, સંરક્ષણ, કૃષિ અને નાગરિકોની ખુશી પર કામ કરવું જોઈએ.
- સાર: થિરુવલ્લૂવરનું દર્શન લોકો, સમૂહો, રાષ્ટ્રો-રાજ્યો વચ્ચે બદલો અને દુશ્મનીની આધુનિક સમસ્યા સામે માર્ગદર્શક તરીકે કામ કરે છે.

સ્વામી વિવેકાનંદનું દર્શન

PHILOSOPHY OF SWAMI VIVEKANANDA

- સ્વામી વિવેકાનંદ ભારતના પ્રથમ તર્કસંગત (Rationalist) દર્શનિકોમાંથી એક માનવામાં આવે છે. જે વેદાંત દર્શનમાં માન્યતા ધરાવતા હતા. મહત્ત્વના મુદ્દાઓ પર તેમનું દર્શન નીચે મુજબ છે.
- તર્કસંગતતા: તે ભારતના પ્રથમ એવા દાર્શનિક હતા કે જેમને તર્કસંગતતા પર ભાર મૂક્યો હતો. તેમણે ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય દર્શનના જોડાણથી રજૂ કરેલ દર્શન વ્યક્તિને આનંદમય જીવન તરફ પ્રેરે છે.
- શિક્ષણ: લોકોમાં જાગૃતિ ફેલાવવા તેમણે રામકૃષ્ણ મિશન અને પાછળથી રામકૃષ્ણ મઠની સ્થાપના કરી હતી. તેમણે માન્યતાઓના આંધળા અનુકરણની ટીકા કરી હતી અને ધર્મના પાલનમાં તર્કસંગતતા લાવવાની પ્રેરણા આપી હતી.
- ભાઈચારો: શિકાગોમાં તેમના સર્વોત્કૃષ્ટ ભાષણે ભારતીય લોકો અને વૈશ્વિક લોકો વચ્ચે ભાઈચારની ભાવનાને બળ આપ્યું હતું.
- ઉપસંહાર: તેમના વિચારો વ્યક્તિને ધર્મના તર્કસંગત પાલન માટે પ્રેરણા આપે છે. આ ઉપરાંત વૈશ્વિક ભાઈચારાનો સંદેશ આપે છે.

રવીન્દ્રનાથ ટાગોર

RABINDRANATH TAGORE

- રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનો જન્મ ૭મી મે, ૧૮૬૧ના રોજ કલકત્તામાં થયો હતો. તે એક પંચમણી કવિ, નવલકથાકાર અને ચિત્રકાર હતા. જેમણે ભારતીય સંસ્કૃતિ અને ભાષાના સંરક્ષણ અને સુધારકવામાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે.

DEMO
COPY

એવી કઈ બાબતો છે કે જે વ્યક્તિને ઉચિત આચારણ કરવા પ્રેરિત કરે છે તે અંગે મિલના વિચારો આનંદ અને પીડાની પ્રાપ્તિ (કે જે વ્યક્તિને ઉચિત આચારણ કરવા પ્રેરિત કરે છે) અંગેના બેન્થમના વિચારો સાથે સહમત છે, પરંતુ મિલ બેન્થમના એ વિચારો સાથે સહમત નથી કે ઉપયોગિતાવાદ પ્રાપ્તિ માટે કોઈને પીડા કે સજા આપી શકાય. મિલના મત મુજબ દરેક મનુષ્ય પશ્ચાતાપ, આત્મનિરીક્ષણ અને વ્યક્તિગત ગરિમા ધરાવતો હોય છે. દરેક વ્યક્તિને અન્ય વ્યક્તિ સાથે સામાજિક ભાવનાઓ હોવાથી તેમાં નિઃસ્વાર્થપણું જન્મે છે જે વ્યક્તિને નૈતિક આચારણ કરવા પ્રેરિત કરે છે. તેમના મત મુજબ, મારી ભૂલ અંતર્ગત જો કોઈ વ્યક્તિ વાંક ન કાઢે કે સજા ન આપે તો પણ હું મારો વાંક કાઢીશ અને મારામાં મારા પ્રત્યે ખરાબ ભાવના તથા પશ્ચાતાપ જન્મશે. આ ખરાબ ભાવના મને પીડા પહોંચાડશે, આથી ભવિષ્યમાં હું મારા આચારણને નિયંત્રિત કરીશ. આમ કહી શકાય કે, જ્હોન સ્ટુઅર્ટ મિલના વિચારો ભાવનાત્મક આનંદ અને પીડા દ્વારા વ્યક્તિના આચારણને નિયંત્રિત કરવાની હિમાયત કરે છે.

મહત્વના વહીવટી અધિકારીઓ અને તેમનું યોગદાન

IMPORTANT ADMINISTRATIVE OFFICERS AND THEIR CONTRIBUTION

ઇ-શ્રીધરન

E SHREEDHARAN

- તેઓ ભારતના મેટ્રો-મેન તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- ખંત (Perseverance):** તેમણે કોંકણ રેલવેનો વિકાસ કરવામાં મહત્વનો ફાળો આપ્યો હતો. આ બાબતે મંત્રી સાથે ગેજ અંગે તકરાર થવા છતાં તેઓ સફળ રહ્યા હતા. તેમણે પોતાના ખંત અને દૃઢતાથી મંત્રીની સમજાવટ કરી હતી.
- ભાગીદારી (Equity):** તેમના સૌથી સફળ સાહસ તરીકે દિલ્હી મેટ્રો રેલવે સસ્તા દરની કિંમતો અને મહિલાઓ માટે વિનામૂલ્યે મુસાફરી માટે પ્રચલિત છે.
- કાર્ય સંસ્કૃતિમાં નૈતિકતા:** તેમના મત મુજબ, કાર્યસંસ્કૃતિમાં નૈતિકતા રાખવી એ કોઈ વિકલ્પ નથી, પરંતુ ફરજિયાત બાબત છે. તેમણે સમયસૂચકતા, વ્યવસાયીકરણ અને ક્ષમતા પર વધુ ભાર મૂક્યો છે.

DEMO
COPY

અવતરણો

QUOTES

અમૂર્ત અવતરણો

ABSTRACT QUOTES

- “જે દિવસ સુધી તમારા જીવનમાં સમસ્યા ન આવે, તમે તે સુનિશ્ચિત કરી શકો છો કે તમે ખોટા રસ્તા પર છો.” - સ્વામી વિવેકાનંદ
- “એવું જીવો કે તમારે કાલે મારવાનું છે, અને એવી રીતે શીખો કે તમારે હંમેશા જીવિત રહેવાનું છે.” - ગાંધીજી
- “એક વિનમ્ર રીતે તમે દુનિયાને હલાવી શકો છો.” - ગાંધીજી
- “તમે આજે અવગણીને કાલની જવાબદારીઓથી બચી નહીં શકો.” - અબ્રાહમ લિંકન
- “એવી કલ્પના પણ ન કરો કે કોઈ તમારા પક્ષમાં પોતાની ટચલી આંગળી પણ ચલાવશે, જ્યાં સુધી તેને સીધું ન દેખાય કે પોતાનો ફાયદો શું છે.” - જેરેમી બેન્થમ
- “આપણે બીજા માટે એ કરવું જોઈએ કે જે આપણે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે બીજા આપણાં માટે કરે.” - કનફ્યુસ્યસ
- “આંખના બદલે આંખ પૂરા વિશ્વને આંધળું બનાવી દેશે.” - ગાંધીજી
- “મનુષ્યતા માત્ર સાધ્ય છે, તેને સાધન ન બનાવવું જોઈએ.” - અજ્ઞાત
- “દુઃખ આપણને અપરાધબોધ કે ઉદાસ કરવા માટે નથી આવતું, પરંતુ સચેત અને બુદ્ધિમાન કરવા માટે આવે છે.” - કાંટ
- “વિશ્વાસો માટે જગ્યા કરવા મેં જ્ઞાનને હટાવ્યું.” - કાંટ
- “કાયદાથી એક વ્યક્તિ ત્યારે દોષિત થાય છે જ્યારે તે કોઈના અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, નીતિશાસ્ત્રમાં તે ત્યારે દોષિત થાય છે જ્યારે તે આવું કરવાનો વિચાર માત્ર કરે છે.” - કાંટ
- “બે વસ્તુઓ મને ખૂબ જ ભયભીત કરે છે, ઉપર ચમકતું આકાશ અને બીજું મારી અંદર રહેલા નૈતિક નિયમો.” - કાંટ
- “તમારું જીવન એવી રીતે જીવો કે તમારું દરેક કાર્ય એક સાર્વભૌમ કાયદો બને.” - કાંટ
- “નૈતિકતાનો સિદ્ધાંત એ નથી કે આપણે સ્વયંને કેવી રીતે ખુશ રાખીશું, પણ સ્વયંને ખુશ રાખવા યોગ્ય કેવી રીતે બનાવી શકીશું.” - કાંટ

- "સર્વે ભવન્તુ સુખિનઃ, સર્વે સંતુ નિરામયઃ" - તેનો અર્થ છે "સૌ સુખી થાય, બધા સ્વસ્થ રહે" - ઉપનિષદ
- "એક તંદુરસ્ત શરીર, શાંત મન, પ્રેમથી ભરેલું ઘર. આ વસ્તુઓ ખરીદી શકાતી નથી - તે કમાવવી પડે છે." - નવલ રવિકાંત
- "ખોરાકને તમારી દવા બનવા દો અને દવાને તમારો ખોરાક બનવા દો." - હિપોક્રેટ્સ
- "સારું સ્વાસ્થ્ય એવી વસ્તુ નથી જે આપણે ખરીદી શકીએ. જો કે, તે અત્યંત મૂલ્યવાન બચત ખાતું હોઈ શકે છે." - એની વિલ્સન શેફ
- "સારા સ્વાસ્થ્યની ખાતરી કરવા માટે: કળવું ખાઓ, ઊંડો શ્વાસ લો, સાધારણ રીતે જીવો, ખુશખુશાલતા કેળવો અને જીવનમાં રસ જાળવી રાખો." - વિલિયમ લંડન

મહિલા સશક્તિકરણ

WOMEN EMPOWERMENT

- "સ્ત્રી ચાની થેલી જેવી છે; જ્યાં સુધી તમે તેને ગરમ પાણીમાં ન નાખો ત્યાં સુધી તે કેટલી મજબૂત છે તે તમે કહી શકતા નથી" - એલેનોર રૂઝવેલ્ટ
- "હું સમુદાયની પ્રગતિને મહિલાઓએ હાંસલ કરેલી પ્રગતિના પ્રમાણ માપું છું" - બી.આર. આંબેડકર
- "તમે એક માણસને શિક્ષિત કરો છો; તમે એક માણસને શિક્ષિત કરો છો. તમે સ્ત્રીને શિક્ષિત કરો છો; તમે એક પેઢીને શિક્ષિત કરો છો" - બ્રિધમ યંગ
- "એવા નોંધપાત્ર પુરાવા છે કે મહિલા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા બાળકોના મૃત્યુદરમાં ઘટાડો કરે છે" - અમર્ત્ય સેન
- "તમારી સંમતિ વિના કોઈ તમને હલકી ગુણવત્તાવાળા અનુભવી શકે નહીં." - એલેનોર રૂઝવેલ્ટ
- "તમામ નાની છોકરીઓ, ક્યારેય શંકા ન કરો કે તમે મૂલ્યવાન અને શક્તિશાળી છો અને તમારા પોતાના સપનાને અનુસરવા અને પ્રાપ્ત કરવા માટે વિશ્વની દરેક તક અને તકને પાત્ર છો." - હિલેરી ક્લિન્ટન
- "હું મારો અવાજ ઊંચો કરું છું - જેથી હું બૂમો પાડી શકું નહીં, પરંતુ મારા અવાજને વિવાદો લોકો સાંભળી શકે." - મલાલા યુસુફઝાઈ

16. નીતિશાસ્ત્ર સંબંધિત મુદ્દાઓ

- * માનવ અધિકારો અને સંયુક્ત રાષ્ટ્રોનું ઘોષણાપત્ર
- * ભારતમાં માનવ અધિકારો
- * માનવ અધિકાર આયોગ
- * ગર્ભપાત
- * ઈચ્છા મૃત્યુ
- * સમલૈંગિકતા
- * સ્ટેમ સેલ રિસર્ચ
- * ક્લોનીંગ
- * સરોગસી

**DEMO
COPY**

ઉપકરણો તથા ભોજનની આપૂર્તિને હટાવવામાં આવે. ભારતમાં ફક્ત નિષ્ક્રિય ઇચ્છા-મૃત્યુને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. સક્રિય ઇચ્છા-મૃત્યુ તથા બાળકોના ઇચ્છા-મૃત્યુ ગેરકાનૂની છે.

જૈન ધર્મમાં ‘સંથારા’ નામની પરંપરા જોવા મળે છે. જે એક પ્રકારે ઇચ્છા-મૃત્યુ છે. આ ધાર્મિક વિધિમાં વ્યક્તિ ઉપવાસ અને અન્ન-જળનો ત્યાગ કરી ઇચ્છા-મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરે છે. રાજસ્થાન ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા ‘સંથારા’ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો પરંતુ સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા આ ચુકાદા પર સ્ટે મૂકવામાં આવ્યો છે.

સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા ચુકાદો

સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયના મુખ્ય ન્યાયાધીશ દિપક મિશ્રાની અધ્યક્ષતામાં પાંચ ન્યાયાધીશોની બંડપીઠ એ લમી માર્ય, ૨૦૧૮ના રોજ કોમન કોઝ નામની એન.જી.ઓ. સંસ્થા એ કરેલી અપીલનો ચુકાદો આપતા જણાવ્યું કે અનુચ્છેદ ૨૧ અંતર્ગત ગરીમપૂર્ણ જીવનનો અધિકાર ગરીમપૂર્ણ મૃત્યુ સુધી છે. આ સાથે સુપ્રીમ કોર્ટે ભારતમાં નિષ્ક્રિય ઇચ્છા-મૃત્યુને મંજૂરી આપી છે આ માટે કેન્દ્ર સરકારને કાયદો બનાવવાનો આદેશ પણ આપ્યો છે. આથી સોળ કે તેથી વધુ વર્ષની ઉંમર ધરાવતી કોઈ પણ વ્યક્તિ જીવિત વસિયતનામું (Living Will) લખીને ગંભીર અને અસાધ્ય રોગથી પીડાતી હોય તો તે ઇચ્છા-મૃત્યુની માંગ કરી શકે છે. જ્યાં સુધી ઇચ્છા-મૃત્યુ પર કાયદો બનાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી સર્વોચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા આપેલ દિશા નિર્દેશોનું પાલન કરી ઇચ્છા-મૃત્યુના અધિકારનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

વર્ષ ૨૦૧૬માં કેન્દ્રીય સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર મંત્રાલય દ્વારા ઇચ્છા-મૃત્યુ પર કાયદો તૈયાર કરવા મેડિકલ ટ્રીટમેન્ટ ઓફ ટર્મિનલી ઇલ પેશન્ટ (પ્રોટેક્શન ઓફ પેશન્ટ એન્ડ મેડિકલ પ્રેક્ટીશનર્સ) બિલનો એક ડ્રાફ્ટ તૈયાર કરી દેશના નાગરિકો પાસે આ કાયદા અંગે લોકમત એકઠો કરવાં આવ્યો. અત્રે ઉલ્લેખનીય છે કે આ કાયદા અંગે ૭૦ ટકા લોકો એ સમર્થન આપ્યું હોવા છતાં હજુ સુધી આ વિષય પર કોઈ કાયદો બન્યો નથી.

સમલૈંગિકતા

HOMOSEXUALITY

માનવ પ્રાણી સામાન્ય રીતે અસમ લિંગ પ્રત્યે આકર્ષણ અનુભવે છે, પરંતુ અમુક પુરુષ કોઈ અન્ય પુરુષ પ્રત્યે કામ-વસનાત્મક આકર્ષણ અનુભવી શકે છે, જેને ‘પુરુષ-સમલૈંગિક’ અથવા ‘ગે’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તથા અમુક સ્ત્રીઓ અન્ય સ્ત્રી પ્રત્યે

DEMO
COPY

17. કેસ સ્ટડી

- * કેસ સ્ટડી અને પ્રાથમિક સમજ
- * કેસ સ્ટડીના પ્રકારો
- * કેસ સ્ટડીના વિષયો
- * કેસ સ્ટડીના સમાધાનની પ્રક્રિયા
- * કેસ સ્ટડી સમાધાન સાથે
- * પ્રેક્ટિસ માટે ઉદાહરણો

**DEMO
COPY**

ઉપરોક્ત શરતોમાં, તે સમજવું જોઈએ કે, આ તમામ મૂલ્યો એકબીજા માટે પરસ્પર વિશિષ્ટ રીતે પ્રચાર કરી શકતા નથી. કેટલીક મર્યાદાઓ પણ હોવી જોઈએ કે જેના હેઠળ રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા કામ કરે. કાયદેસરતા અને નૈતિકતા વ્યક્તિના અંતરાત્મા પર આવે છે. વિવેક એ મુશ્કેલ પરિસ્થિતિઓમાં હોકાયંત્ર બની શકે છે. ઉલ્લેખિત કેસમાં, સ્મોડેન મૂંઝવણમાં હતો અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાના નામે દેખરેખ એ ધોર ઉલ્લંઘન હતું, તેથી તે સરકારને ખુલ્લી પાડવામાં યોગ્ય હતો.

કેસ સ્ટડી - ૨૫

તમે જિલ્લામાં અધિક પોલીસ અધિક્ષક (ASP) તરીકે પોસ્ટેડ છો. રાજ્યમાં છેલ્લા કેટલાક મહિનામાં બાળકોને ઉપાડી જવાની અફવા પર મોબ લિંચિંગની ઘટનાઓ વધી છે. તાજેતરમાં, આવી જ એક ઘટના સરકારી હોસ્પિટલમાં બની હતી, જ્યાં બે ભાઈઓ જેઓ તેમના ભત્રીજાને ડૉક્ટર પાસે સારવાર માટે લઈ ગયા હતા તેઓને બાઈક ઉપાડવાની શંકામાં ટોળાએ ગેરસમજ કરી હતી અને હુમલો કર્યો હતો.

માહિતી મળતાં જ પોલીસ ઘટનાસ્થળે ગઈ હતી અને બંને ભાઈઓને બચાવી લીધા હતા. જો કે, હોસ્પિટલ પહોંચતા જ તેમાંથી એકને મૃત જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. મૃતક વ્યક્તિ એક યુવા નેતા અને આગામી પંચાયત ચૂંટણી માટે સંભવિત ઉમેદવાર હતો. મૃતક વ્યક્તિના સંબંધીઓ સાથે નજીકના ગામના સ્થાનિક લોકો વિરોધ કરી રહ્યા છે અને પોલીસ પર બેદરકારીનો આરોપ લગાવી રહ્યા છે. તેઓ આ ઘટનાને આયોજનબદ્ધ રાજકીય હત્યા ગણાવી રહ્યા છે અને મજબૂત રાજકીય પીઠબળ ધરાવતા હરીફ ઉમેદવારની ધરપકડ કરવાની માંગ કરી રહ્યા છે.

1. મુદ્દા સાથે સંકળાયેલા સંકટના હિસ્સેદારો તથા વિવિધ પરિમાણોને ઓળખો.
2. વધારાના પોલીસ અધિક્ષક તરીકે પરિસ્થિતિનું સંચાલન કરવા માટે તમારા દ્વારા શું પગલાં લેવામાં આવશે?
3. મોબ-લિંચિંગની ઘટનાનો સામનો કરવા માટેના પગલાં સૂચવો.

સમાધાન

આપેલ કેસ મોબ લિંચિંગના મુદ્દા અને સમાજમાં પ્રવર્તતી તેની સાથે સંકળાયેલી સમસ્યાઓ પર પ્રકાશ પાડે છે.

પ્રેક્ટિસ માટે અન્ય ઉદાહરણ

OTHER EXAMPLES FOR PRACTICE

પ્રેક્ટિસ કેસ સ્ટડી - ૧

તમે હાલમાં જ એક જિલ્લામાં જિલ્લા વિકાસ અધિકારી તરીકે નિયુક્તિ પામ્યા છો. થોડા સમયમાં જ તમે જોવો છો કે જિલ્લાના ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં બાળાઓને શાળામાં અભ્યાસ કરવા મોકલવાના મુદ્દા પર ખૂબ જ તણાવ છે.

ગામના પીઠ અને વૃદ્ધ લોકો માને છે કે ગામમાં બાળાઓને શિક્ષિત કરવા પર ઘણી સમસ્યાઓનું સર્જન થયું છે. તે ઘરના સુરક્ષિત વાતાવરણમાંથી બહાર નીકળી રહી છે. તેમનો વિચાર છે કે કન્યાઓને ઓછામાં ઓછું જરૂરી શિક્ષણ આપી જલ્દીથી તેમના લગ્ન કરાવવા જોઈએ. કન્યાઓ શિક્ષણ બાદ નોકરીઓમાં પણ સ્પર્ધા આપી રહી છે જે પરંપરાગત સ્વરૂપે માત્ર પુરુષોનો અધિકાર છે. આથી પુરુષોમાં બેરોજગારી વધી રહી છે. ગામમાં વસવાટ કરતી યુવા પેઢી અનુભવી રહી છે કે વર્તમાન સમયમાં, કન્યાઓને શિક્ષણ, રોજગાર તેમજ જીવન વિતાવવાના અન્ય સાધનોમાં પુરુષોને સમાન અવસર મળવા જોઈએ. તમને એ જાણ થાય છે કે પંચાયતમાં કે ગામના વ્યસ્ત વિસ્તારોમાં આ મુદ્દા પર ઉગ્ર ચર્ચાઓ થઈ રહી છે.

એક દિવસ તમને ખબર પડે છે કે એક અશિષ્ટ ઘટના થઈ છે. અમુક બાળાઓ જ્યારે શાળાએ જઈ રહી હતી ત્યારે તેમની છેડતી કરવામાં આવી છે. આ ઘટના બાદ અનેક સમૂહો વચ્ચે ઝગડાઓ થયાં છે તથા કાયદો અને વ્યવસ્થાના ભંગની સમસ્યા સર્જાઈ છે. ઉગ્ર ચર્ચાઓ બાદ ગામના વૃદ્ધો એ સંયુક્ત નિર્ણય લીધો છે કે કન્યાઓને શાળાએ ન મોકલવી તથા જે આ આદેશનું પાલન ન કરે તે પરિવારોનો બહિષ્કાર કરવો.

1. કન્યાઓના શિક્ષણ પર અવરોધ પડ્યા વગર કન્યાઓની સુરક્ષા માટે તમે શું પગલાં લેશો?
2. પેઢીઓ વચ્ચેના સંબંધોમાં સૌહાર્દ સુનિશ્ચિત કરવા ગામના વૃદ્ધો તથા પિતૃસત્તાત્મક માનસિકતાને તમે કેવી રીતે સાંભળશો તથા બદલશો?

લોકસેવામાં નીતિશાસ્ત્ર

ETHICS IN PUBLIC SERVICES

સંઘ જાહેર સેવા આયોગ (UPSC) તથા ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ (GPSC)
આયોજિત મુખ્ય લેખિત પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી

સંપાદક વિશે...

માધવ ધોળકિયા

માધવ ધોળકિયા સર સંઘ જાહેર સેવા આયોગ અને રાજ્ય જાહેર સેવા આયોગ દ્વારા લેવાતી વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓનો બહોળો અનુભવ ધરાવે છે. છેલ્લાં ઘણાં વર્ષોથી ગુજરાતની ખ્યાતનામ ઓનલાઈન અને ઓફલાઈન તાલીમ સંસ્થાઓ સાથે ફેકલ્ટી તરીકે જોડાયેલા છે. આ ઉપરાંત છેલ્લાં પાંચ વર્ષથી નીતિશાસ્ત્ર વિષય અંગે વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓના ઉમેદવારોને માર્ગદર્શન પૂરું પાડી રહ્યાં છે. તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ સફળતા પ્રાપ્ત સેંકડો ઉમેદવારો હાલમાં કેન્દ્ર, રાજ્ય તથા સ્થાનિક સ્વરાજની વિવિધ સેવાઓમાં ફરજ બજાવી રહ્યાં છે.

પુસ્તકની વિશેષતાઓ :

- ❁ નવી આવૃત્તિમાં આધુનિક ટેકનોલોજીની મદદથી લાઈવ બુક
- ❁ GPSCના નવા અભ્યાસક્રમ મુજબ તમામ મુદ્દાઓનો સમાવેશ
- ❁ અમૂર્ત મુદ્દાઓ અને અવતરણોનો સમાવેશ
- ❁ પરીક્ષાલક્ષી અઘતન માહિતીનો તથા નવા મુદ્દાઓનો ઉમેરો
- ❁ દરેક પ્રકરણમાં અગાઉની પરીક્ષાના પૂછાયેલ પ્રશ્નોનો સમાવેશ
- ❁ પ્રેક્ટિસ માટે ૨૦૦થી વધુ પ્રશ્નો અને ૫૦ જેટલી કેસ સ્ટડીનો સમાવેશ

**Unity Publication &
Educational Services**

Kalali, Vadodara

Ph : 0265 3550916

Website : www.unitypublication.org

